

DOĞAN CÜCELOĞLU, İstanbul Üniversitesi psikoloji bölümünden mezun olduktan sonra ABD’de Illinois Üniversitesi’nde Bilişsel Psikoloji (algılama, düşünme, iletişim) alanında doktoraasını yapmıştır.

Daha sonra Türkiye’de Hacettepe ve Boğaziçi üniversitelerinde görev yapan Cüceloğlu, Fulbright bursuyla bir yıl süreyle Berkeley’deki Kaliforniya Üniversitesi’nde ziyaretçi öğretim üyesi olarak çalışmalarda bulunmuştur.

1980-1996 yılları arasında ABD’de Fullerton şehrindeki Kaliforniya Eyalet Üniversitesi’nde görev yapan Cüceloğlu’nun, kırkı aşkın Türkçe ve İngilizce bilimsel makalesi yayınlanmıştır. 1996 yılından bu yana Türkiye’de üniversite öğrencilerine, öğretmenlere, ana-babalara ve işadamlarına yönelik seminerlere, konferanslara ve atölye çalışmalarına ağırlık vermiştir.

1990’dan bu yana Cüceloğlu, Türk insanının düşünce, duygu ve davranışlarını bilimsel psikoloji kavramları içinde inceleyen kitaplar yazmaktadır.

YAZARIN TÜM KİTAPLARI

- Başarıya Götüren Aile • Bir Kadın Bir Ses
- Damdan Düşen Psikolog (söyleşi: Canan Dilâ)
- Derviş’in Akli (Prof. Ahmet Dervişoğlu ile söyleşi)
- Gerçek Özgürlük • Geliştiren Anne-Baba • İçimizdeki Biz • İçimizdeki Çocuk • İnsan İnsana • İnsan ve Davranışı
 - İletişim Donanımları • Korku Kültürü
 - ‘Mış Gibi’ Yaşamlar • ‘Mış Gibi’ Yetişkinler
 - Onlar Benim Kahramanım • Savaşçı

www.dogancuceloglu.net

DOĞAN CÜCELOĞLU

KORKU KÜLTÜRÜ

Niçin 'Mış Gibi' Yaşıyoruz?

Remzi Kitabevi

KORKU KÜLTÜRÜ / Doğan Cüceloğlu
Felsefi Psikoloji

© Remzi Kitabevi, 2008

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayına hazırlayan: Nezahat Arslan
Kapak: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1761-9

BİRİNCİ BASIM: Mart 2008
GELİŞTİRİLMİŞ İKİNCİ BASIM: Ocak 2017

Kitabın ilk basımı 50000 adet
Kitabın bu basımı 5000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705
Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 12068 / Tel (212) 629 0615

*Bir yolculuğun anısı olarak,
oğlum Timur'a...*

İçindekiler

Yeni Baskıya Önsöz	9
1. Timur'un İstanbul'da İlk Günleri	11
2. Arif Bey'le Buluşma	26
3. Yolda İlk Gün	36
4. Yaşam Alanları ve Denge	43
5. Varoluşta Özümsemiş Bilgi: Farkındalık	59
6. "Mış Gibi" Deyince... ..	86
7. Ortama Getirilen İletişim Bilinci	109
8. İletişim Bilinci Ne Fark Yaratır?	128
9. İki Kültür	144
10. Kalıplanmak ya da Gelişmek, İşte Kader Bu!	181
11. Levent Bey ve Gözlemleri	217
12. Amasya'dan Çıktık Yola	226
13. Niğde'den Taşucu'na	252
14. Özen Göstermek	261
15. Taşucu'ndan Afyon'a	278
16. Afyon'dan İstanbul'a	294
17. Ulus Parkı'nda Kahvaltı	317
Okura Mektup	331
Teşekkür	333
Kitapta Kullanılan Temel Kavramlar Sözlüğü	335

Yeni Baskıya Önsöz

Akatlar'da bir öğle sonrası, ara sokaktan eve gidiyordum; anesiyle yürümekte olan üç yaşlarındaki bir kız çocuğu bana baktı, "Abi gidiyor," dedi. Yanlış söylemiş birinin kendini düzelten tavıyla, sonra "Amca..." dedi, duraksadı ve en sonunda doğruyu bulmuş birinin rahatlığıyla, "Dede gidiyor," dedi.

"Abi", "amca" ve "dede", yaşa göre denir. Üç yaşındaki çocuk ilişkiler kültürünün karmaşık dinamiklerini çözmüştü.

Türkiye'de üç hafta gezen bir Amerikalı profesör, "Siz büyük bir ailesiniz," demişti. Dede diyen çocuk kendini büyük bir ailenin içinde hissediyordu.

İçinde yaşadığımız kültür hava gibi bizi sarmalar. Varlığının farkında değiliz, ama o sürekli bizimledir. Boğazına su kaçan birine, "Helal! Helal!" dersiniz. Yurtdışından gelen yabancı, "Niye öyle diyorsun?" diye sorar. Bizden birinin hemen anlayıverdiğini yabancıya anlatmak kolay değil. Yabancıнын gözüyle bakarsanız kendi kültürünüzü keşfedersiniz. Bu kitabın amacı, yaşadığımız kültürün farkına varmamıza yardımcı olmaktır.

Kitap 2004 yılının yaz aylarında yapılan bir yolculukta kaleme alındı; o günün koşullarında yazılmış bir kitap olarak okuyun lütfen. Üç soruyu kapsayan bir projenin ikinci adımı olarak yayınlan-

di. İlk soru: Toplumsal yaşamımıza baktığımız zaman NE görüyoruz? *'Mış Gibi' Yaşamlar* kitabı bu sorunun cevabını vermek için yazıldı. İkinci soru: NİÇİN böyle oluyor? *Korku Kültürü*, yani bu kitap, niçinmiş gibi yaşadığımızın cevabını oluşturuyor. Üçüncü soru: Peki NE yapalım, NASIL bir yol izleyelim? Nasıl sorusuna yanıt olacak kitapta korku-güvensizlik kültüründen saygı-güven kültürüne nasıl dönüşülür konusunu irdeleyeceğim.

Korku-kaygı kültüründen saygı-güven kültürüne geçmedikçe çoğunluk asık suratlı, bıkkın, gergin, kaygılı, şüpheli, kaba ve öfkeli olacaktır. Saygı-güven kültürüne dönüşmedikçe ekonomik ve teknolojik gelişmeler asık suratımızı ve öfkemizi azaltacak yerde daha da artıracaktır.

Bu kitap kimin işine yarar?

İnsan eğitimi ya da insan gelişimi ile ilgilenen anne-baba ve öğretmen iseniz, bir kurumun geleceğini ciddi olarak etkileyen bir yönetici iseniz okumanızı isterim. Umudum odur ki çocuklarınızın, öğrencilerinizin ve çalışanlarınızın karşısına daha farkında olan, daha halden anlayan biri olarak çıkarsınız.

Doğan Cüceloğlu
İstanbul, Kasım 2016

1

TİMUR'UN İSTANBUL'DA İLK GÜNLERİ

Âyinesi iştir kişinin lafa bakılmaz.
Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde.

ZIYA PAŞA

İstanbul'a geldiği akşam Timur, Adana kebab yemek istedi. Onun favori lokantalarından biri yürüyüş mesafemizdeydi. Levent Çarşısı'na doğru yürüdük ve güzel bir yaz akşamı lokantanın terasında oturduk.

Timur yemekten sonra tel kadayıf istedi. Amerika'da bulamadığı yiyecekleri tercih ediyordu. Garsonların hızlı ve kaliteli hizmetinden memnun kalan oğlum, "İşini iyi bilen esnaf, hem kaliteli yemek sunuyor hem de kaliteli hizmet veriyor," dedi.

Yemek sonrası biraz yürüyüş yaptık. İstanbul'a gelmiş olmaktan mutlu olduğu her halinden belli oluyordu. Yüzü gülüyor ama gözleri yorgunluğunu ve uyku ihtiyacını belli ediyordu.

Timur'un İstanbul zamanına alışması üç gün sürdü. New York'tan gelişinin ertesi günü öğleye kadar uyudu. Uyandıktan sonra kahvaltı yaptı ve bir süre bavulunu boşaltıp zaman geçirdi, ardından koşmak için evden çıktı. İki saat sonra karşımda, duşunu almış, dinlenmiş bir adam vardı. "Nerelerde koştun?" diye sordum. Aramızda şöyle bir konuşma geçti.

T: Ulus Parkı'ndan aşağıya indim, Kuruçeşme'yi geçtim, parkın sonuna kadar koştum, geri döndüm, bana iyi geldi.

D: İstanbul'u özlemiş misin? Neler gördün?

T: İstanbul'un kendine özgü bir gizemi, canlılığı, havası var; kıpır kıpır ve insanı içine alıyor. Özlemişim. Kuruçeşme'den dönüşte Ulus Parkı'ndan yukarı çıkarken bir şey dikkatimi çekti, onu seninle paylaşmak istiyorum. Küçük bir oğlan çocuğu marketten alışveriş yapmış, elinde birkaç torba taşıyordu; bayağı ağır bir yükü vardı ve oflayıp puflayarak yürüyordu. Durdum, yanına yaklaştım, birlikte yürümeye başladık. Biraz yüksekçe bir yerde, çalılıkların arasına saklanmış bazı çocuklar, biz yukarıya doğru çıkınca bir araba lastiğini aşağıya doğru bırakıverdiler. Lastik yuvarlanmaya başladı ve az kalsın küçük çocuğu altına alıyordu. Biz hizalarına gelince çocuklar gülüşerek kaçıştı.

D: Çocuklar birbirlerini tanıyorlar mıydı acaba?

T: Sanırım tanıyorlardı. Bu yaşlarda oğlan çocuklarının tipik haşarılıklarından biriydi yaptıkları.

D: Tabii hep oğlan çocukları bu tür haşarılıkları yapar. Ne kadar ilginç, bu tür şakaları kızlardan beklemezsin, değil mi?

T: Bu tür haşarılıkları dünyanın her yerinde ancak erkek çocuklarda görebilirsin. Sanırım erkeğin doğasında var.

Timur başka bir şey söylemek istiyor ama biraz çekiniyormuş gibi geldi. O nedenle sordum.

D: Başka neler gördün?

T: Ulus Parkı güzel ama bakımsız.

D: Gördüğün seni üzdü mü?

T: Evet üzdü.

D: Bakımsızlıktan kastettiğin ne?

T: Her taraf atılmış kâğıt atığı ve pislikle dolu, oturacak temiz ve bakımlı banklar yok, çöp sepetleri düzenli bir şekilde konmamış. Şantiye döküntüsü gibi. Bakınca üzülüyorum.

D: Belki de belediyenin bütçesi yetersizdir.

T: Yapılacak iş o kadar basit ki, önemli miktarda para gerektireceğini hiç sanmıyorum; bir tek kişi, yani gerçekten işini seven ve

özenle yapmak isteyen bir tek görevli, bütün o parkı iki hafta içinde yemyeşil yapar ve daha sonra normal bir bakımla o yeşilliği ve güzelliği devam ettirir.

D: Yani ilgisizlikten?

T: Bir tek kişi! Görevini hakkıyla yapan bir tek kişi sorunu hal-leder. Sustu. Bir süre sonra devam etti: Merdiven basamaklarını güzel taşlardan yapmışlar. Yani gerçekten güzel malzeme kullanmışlar ve özen göstermişler. Ama şimdi, basamak taşlarının çoğu çatlamış, kırılmış sağa sola fırlamış. Hem çirkin bir görüntü oluşturmuş hem de yürürken dikkat etmezsen ayağın burkulabilir.

D: Genel olarak halka açık alanlar bu durumda Timur.

T: New York'ta bakımsız parkların çevresinde bayağı işsiz güçsüz görmek mümkün. Bu insanların çoğu alkol ve uyuşturucu bağımlısı. O nedenle New York'ta geç saatlerde o civarda dolaşmak tehlikelidir. Parkları hela gibi kullanırlar ve bu tür parkların çoğu yerinde keskin sidik kokusu vardır. Ama benim burada, İstanbul'da gördüğüm Ulus Parkı, ailelerin çocuklarıyla gittiği bir yer.

D: Peki Timur, sen İstanbul'da parklarda gezerken bir korku duyuyor musun? Yani, parkların görünüşünden, "Burası tekin değil, alkolik ve uyuşturucu müptelaları etrafta olabilir," diye korkuya kapılıyor musun?

T: Hayır kapılmıyorum. İlk başta New York'tan getirdiğim alışkanlıkların etkisiyle evet, bayağı korkuyor, gerginleşiyordum. Sonra bakıyorum, aileler, çocuklar, kendime yakın gördüğüm güller yüzlü insanlar etrafta dolaşıyor ve eğleniyor; o zaman rahatlıyorum, gerginliğim kayboluyor.

Timur'la kendimizi keyifli bir sohbetin ortasında bulmuştuk. Ben kendime bir meyve suyu aldım, o bir bardak su aldı, konuşmamıza devam ettik.

T: Parkın bir kısmında çalışan insanlar gördüm, yerinden oynamış taşların altına harç koyarak taşları yerine koyuyorlardı. Ama çalıştıkları yerin etrafını çevirmedikleri için ben dahil kimse fark etmedi. Önce basıyorsun, taze harç konduğunun farkına sonra varıyorsun. Yani, akıl alacak gibi değil; çalışılan ortama işaret koymak, böylece tamir edilen yere harç daha yaşken basılmasını önlemek o kadar zor mu?

D: Evet Timur, çok zor.

T: Sahi mi?

D: Gerçekten söylüyorum. Hem çok zor, hem çok kolay.

T: Alay mı ediyorsun?

D: Timur, alay etmiyorum. Bizimle ilgili sana önemli bir bilgi vermek istiyorum. Bu işçileri eş dost vasıtasıyla kimlikleri nedeniyle işe alırsınız. Görünüşü o izlenimi vermese de, yasal bir çerçeve varmış gibi görünse de, Türkiye’de insanları işe alırken, unvan verirken, kimliklerine göre işe alır ve unvan veririz. Hangi iş ve pozisyon için olursa olsun, insanları yeteneklerine, mesleğine ya da eğitimine göre liyakat temelinde işe almıyoruz. Ayrıca işini iyi yapan ile işini iyi yapmayı ayırt etmeyiz. Belediye başkanının hemşerisi olarak işe alınmış birine bir şey söylenemiyor.

T: Halk bundan rahatsız değil mi?

D: Bu düzenin böyle devam etmesinin sebebi halk. Bundan başkasını bilmiyor. Kendileri, akrabaları ya da çocukları iş aradığı zaman mutlaka bir tanıdık bulmaya yönelirler.

T: O zaman iş bulmak veya yükselmek için mesleğinde iyi olmaya çalışman gerekmez; tanıdık bulup, onunla ilişkilerin içinde iş bulur ve yükselirsin.

D: Açıkça söylemeyiz; ama durum bu.

T: Yani benim parkta gördüğüm sadece oraya özgü değil, ülkenin her yerinde olan bir durum.

D: Evet her yerde. Ailelerde, okullarda, üniversitelerde, parklarda, devlet hastanelerinde, her yerde. Liyakat bir değer değil.

T: Performansı denetleyen ve raporlayan yok mu?

D: Denetleyen insanlar da ilişkiler içinde kimliklerine göre işe alınmış. Denetleyenler de denetleyeceklerinin kimliklerine bakıyorlar. Önemli olan kimin adamın olduğun; icraatın değil.

T: Sanırım anladım. Peki, neden böyle?

D: İki ihtimal var: Ya parkta çalışanlar o kadar cahil ve eğitimsiz ki, tedbir almayı, işaret koymayı düşünemiyorlar; ya da biliyorlar ama zahmet edip koymak istemiyorlar; çünkü kimsenin umurunda değil.

T: Bu kişiler kendi evlerinin önüne böyle taşlar döşeseler kimsenin basmaması için önlem alırlar herhalde?

D: Alırlar. İşte sorun da zaten burada. Demek ki biliyorlar ama zahmete değer görmüyorlar.

T: Peki, haydi onlar zahmete değer görmüyorlar diyelim, onları o kadroya alarak tamir için gönderenlerin bunu bilmeleri ve çalışanlara söylemeleri gerekmez mi?

D: Timur, söylemek başka bir şey; bizzat başında durarak yaptırmak başka bir şey!

T: Peki, bunu takip eden bir düzen yok mu? Yani çalışan kişilerin performansını takip eden, değerlendiren bir sistem?

D: Benim de söylemek istediğim bu. Başlarında takip eden biri olsa, mutlaka işlerine özen gösterirler.

T: Yani yalnız orada çalışanın değil, o çalışana denetleme pozisyonunda olan insanın da sorumluluğunu işin içine katmak gerek; bunu belirtiyorsun.

D: Evet.

T: Çalışanların ve onların üstündeki insanların umursamaz oluşlarının bir açıklamasının olması gerek.

D: Doğru, olması gerek. Ve var.

T: Peki, ne?

D: Şu kadarını söyleyerek başlayayım. Vatandaş liyakate değil, ilişkiye daha çok değer veriyor.

T: Ne demek bu?

D: Yaptığın işin kalitesine göre değil, kimin nesi olduğuna daha değer veren bir dünya anlayışımız var. Ben Amerika'dan yeni döndüğümde Laleli'de bir iş hanında beşinci kata çıkmak için asansöre yönelmiştim. Giriş katındaki çaycı, "Asansör bozuk," dedi. Baktım, asansörün üstünde "bozuk" levhası var. Merdivenlere yönelmiştim ki; hemen arkamdan asansöre yönelmiş bir gence çaycının yine "Asansör bozuk," dediğini ve gencin çaycıya, "Bize de bozuk mu?" sorusunu yönelttiğini duydum. Çaycı, "Bozuk bozuk, asansör herkese bozuk," dedi.

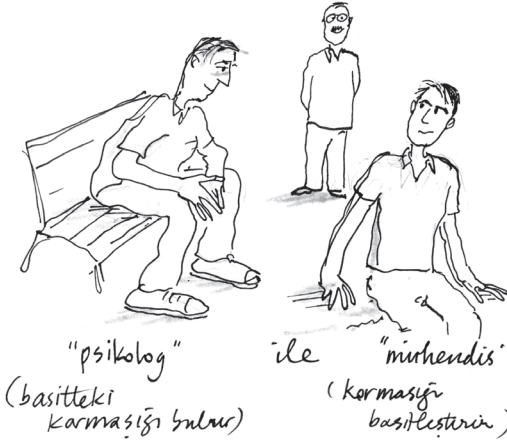
T: Vay be! Kısacık bir etkileşim, ama ne kadar çok şey söylüyor. Öyle anlaşılıyor ki o genç ve çaycı daha önce birbirlerini tanıyorlar, bir tanışıklık durumları var. Ve o tanışıklık kuralların ötesinde bir öneme sahip. Demek oluyor ki, her şey ilişkide bitiyor. Bu toplumda güçlü bir arkan olduğu sürece iyi performans göstermene gerek yok.

Timur bir süre sessiz kaldı. Parkta çalışan işçilerin durumundan toplumun genel yapısına geçeceğimizi beklemiyordu. Daha sonra bir soru sordu.

T: Merak ediyorum, parka gelenler benim gördüğüm manzardan rahatsız olmuyorlar mı?

D: Timur, basit ama önemli bir soru sordun. Üç olası yanıtı var ve doğrusunun hangisi olduğunu bilmiyoruz.

Timur gülümseyerek bana bakıyordu. Onunla geçmişte bu tür konuşmalarımız olmuştu ve benim olayların ayrıntısına indiğimi ve basit konuları karmaşıktırdığımı düşünürdü. Kendisi mühendis olmakla ve karmaşık sistemleri basite indirgeyerek sorulara yalın yanıtlar bulmakla övünürdü. Ona göre, basit bir soruyu karmaşıktırmakla meşguldüm. Gülümseyişinden bu anlamı çıkardım.

T: Peki nedir onlar?

D: İlk olası yanıt, evet bizim vatandaşımız senin gördüğünü görmüyor; yani onlara göre halka açık yerlerin pis olması doğal, pis olmaması diye bir şey yok. Kendi evlerinin dışında kalan her yer; sokak, kaldırım, okul bahçesi, park pis ve kirli olabilir. Çünkü halk, "Burası bizim sokağımız, bizim kaldırımımız, bizim okulun bahçesi, bizim parkımız" bilincinde değil. O nedenle evinde titiz olan insanımız sokakta veya parkta pis birinin yapacağı şeyleri yapabilir. Yani tutarsızlık var; parkın pis olmasını da kabul edebilir, temiz olmasını da. Park tertemiz olsa, hiç pislik olmasa bunu takdir eder ama bir yandan da bu duruma hayret eder. "Demek ki biri burayı evi gibi temiz tutuyor!" diye düşünür.

T: Yani çoğunluk, burayı kendi parkı olarak görmüyor?

D: Görenler var ama görmeyenler çoğunlukta.

T: O zaman parkı temiz tutmak isteyenler azınlıkta.

D: Evet öyle ve onlar senin duyduğun bu rahatsızlığı sürekli duyarak yaşıyorlar. Ara sıra da sürtüşüyorlar. Bir örnek vereyim. Bir arkadaşım anlattı, eğitilmiş bir vatandaşımız sokağa tüküren bir vatandaşa, "Beyefendi, nereye tükürüyorsunuz?" diye bir çıkış

